RECEC

(رجج)

Rebîülâhir, cemâziyelevvel ve cemâziyelâhir aylarının kısaltmasından meydana gelmiş olup kapıkuluna üç ayda bir verilen maaşın (mevâcib) söz konusu zaman dilimine işaret eden bir malî terim

(bk. MEVÂCİB).

RECEZ

(الرجز)

Aruz sisteminde bir bahir adı.

Halîl b. Ahmed'in aruz sisteminde "müctelibe" denilen üçüncü dâiredeki üç bahirden (hezec, recez, remel) ikincisi olup genel sıralamada yedinci bahirdir. Tef'ileleri yedi harflidir (sübâiyye). İllet ve zihaf kaidelerinin uygulanmadığı nazarî şekli, iki hafif sebeple (مُسْ + تَفْ) bir mecmû' vetidden (عِلُنْ) oluşan müstef'ilün (– – ⏑ –) tef'ilesinin altı defa tekrarlanmasıyla meydana gelir. Cevherî'nin sıralamasına göre ise recez, "müfredât" denilen ve bir tek tef'ilenin belli sayılarda tekrarıyla oluşan bahirler arasında yer alır (*Kitâbü ʿArûżi'l-varaḳa*, s. 55).

Recez, kelime mânası itibariyle develerin sağrısında beliren ve kalkarken ayaklarının titremesine sebep olan bir hastalık adıdır (*Lisânü'l-ʿArab*, "rcz" md.). İllet ve zihaf kaidelerine çokça mâruz kalması sebebiyle uğradığı sarsıntı ve değişiklikler yüzünden bahre Halîl b. Ahmed tarafından bu ad verilmiştir (İbn Reşîḳ el-Kayrevânî, I, 270-271). Çünkü recez bahrinde bir tam beytin, mısralarından birer tef'ile (cüz') kaybedip meczû' (المجزوء) beyit, şatr kaybedip meştûr (المشطور) beyit ve nihayet şatr bünyesinden de cüz kaybederek menhûk (المنهوك) (güçsüz) adı verilen beyit çeşitlerine dönüşmesi gibi yoğun değişiklikler görülebilir.

Kadîm mânasıyla recez, nazım ve mûsikiyle alâkalı bir terim olup eski Araplar'ın "kasîd, remel, recez" diye adlandırdıkları belirli konulara tahsis edilmiş şiir nevilerinden birinin adıdır (Ahfeş el-Evsat, s. 68). Bu mânada recez, aynı adı taşıyan bahrin üçüncü ve dördüncü aruzlarıyla nazmedilen, bir beytin yarısı kadar veya daha kısa olan beyit şekilleriyle (meştûr ve menhûk beyitler) söylenmiş şiirlerdir. Çarşı ve pazarlarda günlük çalışmalar sırasındaki terennümler ve deveci ezgileri (ḥudâ' / ḥidâ'), savaş alanında yapılan atışma, sataşma ve meydan okumalar, kadınların savaşçılara yönelik teşvik veya serzeniş şiirleri, çocuklara söylenen oyun şarkıları ve ninniler hep bu şekilde dile getirilmiştir. Bu sebeple Arap halk şiirinin başlangıcının "mûcez" adı verilen vezinsiz fakat secili nesir veya recez olduğu kabul edilir (bk. **HALK EDEBİYATI**). Arap şiirinin en eski örneklerinde görülen, ritim bakımından çok değişken, fakat nazmı kolay bir vezin şekli niteliği taşıyan, aslında halk şiirlerinin vezni olup özellikle Câhiliye şairlerinin çok kullandıkları recezler genelde âni ilhamların ve irticâlî ifadelerin ürünüdür; bu sebeple zamanımıza pek az örnekleri gelmiştir. Başlangıçta yüksek sanat şekli sayılmayan recez, Câhiliye devri şiir geleneğinin devam ettiği I. (VII.) yüzyılın ilk yarısında da diğerinin adı "kasîd" olan en eski iki nazım çeşidinden biri durumundaydı. Bununla birlikte I. (VII.) yüzyıldan sonra artık recez de dâhilî bir plana sahip bulunan kaside gibi uzun şiirler halinde nazmedilmeye başlandı. Bu yeni tip recez kasidelerine "urcûze", böyle şiirler nazmeden şaire de "râciz" (reccâz) denildi. Râcizlerin ilki Ağleb el-İclî (ö. 21/642), en tanınmışları da Accâc ile (ö. 97/715-16) 400 beyitlik urcûzesi olan oğlu Ru'be'dir.

Recez, Abbâsîler devrinin başlarından itibaren daha çok hikâye, fıkra, tarih, belâgat, aruz, sarf-nahiv, hadis terimleri, siyer, akaid ve fıkıh gibi bilimsel konuların anlatıldığı didaktik manzumelerde kullanılmaya başlandı. Kadîm Arap şiirinde recez bahrinde nazmedilen, her beyti kendi arasında kafiyeli olduğundan bağımsız bir kafiye düzenine sahip bulunan "müzdevice" (çift) veya "müzdevic şiir" denilen form, uzun manzum eserler ve özellikle didaktik manzumeler yazılırken kafiye bulma kolaylığı sağladığından zamanla mesnevi tarzının doğmasına sebep olmuştur. Arap şiirinde halk şarkılarını andıran eski recez örnekleri, manzum hikâye anlatma geleneğinden bu yana zaman içinde tabii bir gelişme göstermiş, Beşşâr b. Bürd, Ebû Nüvâs, Ebü'l-Atâhiye ve İbnü'l-Mu'tez gibi şairler de eserlerinde bu tarzı kullanmışlardır. Ayrıca urcûze formu gazâ ve fetihler dolayısıyla tarihî-destanî konularda yüzlerce beyitlik şiir yazımına imkân verdiğinden rağbet gören bir nazım şekli olmuştur. İbnü'l-Hebbâriyye'nin *Kelîle ve Dimne* tarzında kaleme aldığı *eṣ-Ṣâdiḥ ve'l-bâġım* adlı 2000 beyitlik urcûzesi, İbn Abdürabbih'in Endülüs Emevî Halifesi III. Abdurrahman'ın 300-322 (912-934) yılları arasında yaptığı savaşları anlattığı 445 beyitlik urcûzesi, Nu'mân b. Muhammed'in imâmet konusunu ele alan 2375 beyitlik urcûzesi (el-urcûzetü'l-muhtâre), İbnü'l-Mütefennin'in miras hukukuna dair *el-Urcûzetü'r-Raḥbiyye/Buġyetü'l-bâḥiş* adlı manzumesi, İbnü'l-Mu'tezz'in 417-420 beyitlik *Urcûze fî târîḫi'l-Muʿtez-Billâh* adlı manzumesi bunlar arasında sayılabilir.

Aruza dair klasik kitaplarda ve bunlara muhteva bakımından bağlı kalan yeni eserlerde dört aruz ve beş darbdan oluşan recez vezninin klasik vezin grupları şöyledir: **A) Tam beyit** (her iki mısrada üçer cüz mevcut), a) I. aruz (sahih) ve 1. darb (sahih) ile: – – ⏑ – /– – ⏑ – / – – ⏑ – // – – ⏑ – / – – ⏑ – /– – ⏑ – (müstef'ilün). b) I. aruz (sahih) ve 2. darb (maktû' = son mecmû' vetidin sâkin harfi atılıp bir önceki harfi sükûnlanmış şekli) ile: – – ⏑ – /– – ⏑ – / – – ⏑ – // – – ⏑ – /– – ⏑ – /– – – (mef'ûlün). **B) Meczû' beyit** (her iki şatırdan birer cüz eksilmiş), II. aruz (sahih) ve 3. darb (sahih) şekli ile: – – ⏑ – /– – ⏑ – // – – ⏑ – /– – ⏑ – **C) Meştûr beyit** (bir şatr / mısra eksilmiş), III. aruz (sahih) ve 4. darb (sahih) cüzlerinin çakışmış (birleşmiş) şekli ile: – – ⏑ – /– – ⏑ – / – – ⏑ – **D) Menhûk beyit** (2/3 nisbetinde eksilmiş), IV. aruz (sahih) ve 5. darb (sahih) cüzlerinin çakışmış (birleşmiş) şekli ile: – – ⏑ – / – – ⏑ –

Haşiv, aruz ve darb cüzlerindeki bütün müstef'ilün (– – ⏑ –) ler, ikinci sâkin harfin hazfi (ḫabn) ile mefâilün (⏑ – ⏑ –); dördüncü sâkin harfin hazfi (ṭayy) ile müfteilün (– ⏑ ⏑ –) ve ḫabl (habn + tayy) ile feiletün (⏑ ⏑ ⏑ –) ve I. aruzun 2. darbı olan mef'ûlün (– – –) ise, ḫabn ile feûlün (⏑ – –) şekillerine dönüşebilir. Cevherî'ye göre muktedab, münserih bahirlerinin aslı recezdir.

Nazım tekniğinde sanatkârların yaptıkları yenilikleri de içeren bazı eserlerde bu bahrin başka vezin grupları da yer almaktadır. Celâl el-Hanefî'nin tesbit ettiği kırk üç vezin grubu illet ve zihaf kaidelerinin uygulanmış şekilleriyle toplu olarak aşağıda verilmiştir (*el-ʿArûż*, s. 495-553):

⏓ ⏓ ⏑ – / ⏓ ⏓ ⏑ – /⏓ ⏓ ⏑ – //

⏓ ⏓ ⏑ – / ⏓ ⏓ ⏑ – /⏓ ⏓ ⏑ – (⏓ – –) (– – =) (– –)
(mef'ûlün) (mef'ûlân) (fa'lün)

⏓ ⏓ ⏑ – / ⏓ ⏓ ⏑ – /⏓ – – (– – =) (– –) //

⏓ ⏓ ⏑ – / ⏓ ⏓ ⏑ – /⏓ – – (– – =) (– –)

⏓ ⏓ ⏑ – / ⏓ ⏓ ⏑ – (– – =) (– – –) //

⏓ ⏓ ⏑ – / – – ⏑ – – (⏓ – –) (– – =) (– –) (– =)
(müstef'ilâtün) (fa'lân)

⏓ ⏓ ⏑ – / ⏓ ⏓ ⏑ – /⏓ ⏓ ⏑ – //

⏓ ⏓ ⏑ – / ⏓ ⏓ ⏑ – (– – ⏑ – –) (– – –) (– – =) (– –) (– =)

⏓ ⏓⏑– / ⏓ ⏓⏑– //

⏓ ⏓⏑– / ⏓ ⏓⏑– /⏓ ⏓⏑–

⏓ ⏓⏑– / ⏓ ⏓⏑– /⏓ ⏓⏑= //

⏓ ⏓⏑– / ⏓ ⏓⏑– /– –⏑=

⏓ ⏓⏑– / ⏓ ⏓⏑= (– – –) (– – =) (– –) (– =) //

– –⏑– – (– –⏑– =) (müstef'ilâtân).

İran ve Türk edebiyatlarında bu bahrin kullanılan şekilleri için aruza dair eserlerde pek çok vezin sayılır, ancak bunların bir kısmı çok yayılmamış denemelerin ürünleri, bir kısmı ise bazı vezin kalıpları için sunî olarak üretilmiş örneklerdir. Her iki edebiyatta da Arap aruzundaki altı ve dört tef'ileli beyitler yanında (yk. bk. A, tam beytin, a ve b şıkları) sekiz tef'ileden kurulu şekiller de (– –⏑– /– –⏑– /– –⏑– /– –⏑– //) vardır. Burada da bütün müstef'ilün (– –⏑–) lerin yerini, müfteilün (– ⏑⏑–) veya mefâilün (⏑–⏑–) tef'ileleri birbirini aynen veya nöbetleşe takip ederek alabilir. Bu durum, hemen bütün bahirlerde İran nazmına nazaran tamamıyla sadeleştirilmiş şekillerin tercih edildiği Türk nazmında daha yaygın olarak kullanılır. Diğer taraftan mef'ûlün (– – –) ve onun yerini alan feûlün (⏑– –) genelde mısra, nâdiren beyit sonunda bulunursa da Türk nazmında pek görülmez. Ayrıca Nef'î'nin, "Esti nesîm-i nevbahâr, açıldı güller subh-dem / Açsın bizim de gönlümüz, sâkî meded sun câm-ı cem" dizeleriyle başlayan meşhur bahar kasidesinde olduğu gibi sekiz tef'ileli beyitlerin mısraları iki eşit kısım halinde iç kafiyelerle örülmüş olan recez vezin şekilleri vardır ki buna Türk şiirinde "musammat" denilir. Recez, Türk şiirinde başlangıçta sık rastlanan bir bahir olmasına karşılık IX. (XV.) yüzyıldan sonra gittikçe az kullanılmış ve müstef'ilün (– – ⏑–) ile müfteilün (–⏑⏑–) yerine mefâilün (⏑–⏑–) tef'ilelerinden kurulu şekiller tercih edilmiştir. Muhammed Tevfik el-Bekrî, *Erâcîzü'l-ʿArab* (Kahire 1313) adlı bir monografi yazmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Halîl b. Ahmed, *Kitâbü'l-ʿAyn* (nşr. M. Hasan Bükâî), Kum 1414/1993, s. 302; Ahfeş el-Evsat, *Kitâbü'l-Ḳavâfî* (nşr. İzzet Hasan), Dımaşk 1390/1970, s. 68; İbn Abdürabbih, *el-ʿİḳdü'l-ferîd*, V, 451-461; İsmâil b. Hammâd el-Cevherî, *Kitâbü ʿArûżi'l-varaḳa* (nşr. Sâlih Cemâl Bedevî), Mekke 1406/1985, s. 55, 75-79; İbn Reşîḳ el-Kayrevânî, *el-ʿUmde* (nşr. Muhammed Karkazân), Beyrut 1408/1988, I, 270 vd.; Hatîb et-Tebrîzî, *el-Vâfî fi'l-ʿarûż ve'l-ḳavâfî* (nşr. Ömer Yahyâ – Fahreddin Kabâve), Dımaşk 1399/1979, s. 113-129; İbnü'd-Demâmînî, *el-ʿUyûnü'l-ġâmize* (nşr. Hasan Abdullah Hassânî), Kahire 1415/1994, s. 182-189; İbn Ebû Şeneb, *Tuḥfetü'l-edeb*, Paris 1954, s. 53-59; Safâ Hulûsî, *Fennü't-taḳṭîʿi'ş-şiʿrî ve'l-ḳâfiye*, Beyrut 1966, s. 121-130; Nihad M. Çetin, *Eski Arap Şiiri*, İstanbul 1973, s. 64-70; a.mlf., "Arûz", *DİA*, III, 428-430; a.mlf., "Bahir", *a.e.*, IV, 484; Celâl el-Hanefî, *el-ʿArûż*, Bağdad 1398/1977-78, s. 486-572; Mahmûd Fâhûrî, *Sefînetü'ş-şuʿarâ'*, Halep 1410/1990, s. 79-86; Halûk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, İstanbul 1994, s. 188-199; Weil, "Arûz", *İA*, I, 626; A. Schade – [Nihad M. Çetin], "Recez", *a.e.*, IX, 657-663; G. Meredith-Owens, "ʿArūḍ", *EI²* (İng.), I, 677.

TEVFİK RÜŞTÜ TOPUZOĞLU

RECÎ' VAK'ASI

(وقعة الرجيع)

Adal ve Kāre kabilelerinin kendilerine İslâm'ı öğretmek için davet ettikleri heyete düzenledikleri suikast (4/625).

Uhud Gazvesi'nden sonra Benî Hüzeyl'in bir kolu olan Benî Lihyân kabilesinin reisi Hâlid b. Süfyân (veya Süfyân b. Hâlid), Medine'ye saldırı hazırlığına girişerek komşu kabilelerden asker toplamaya başladı. Durumu öğrenen Hz. Peygamber, Hâlid b. Süfyân'ı ortadan kaldırması için Abdullah b. Üneys el-Cühenî'yi görevlendirdi. Abdullah, Hâlid'i Urene vadisinde pusuya düşürüp öldürdü, böylece Medine'ye saldırı tehdidi ortadan kalktı. Bu olay Benî Lihyân'ın müslümanlara karşı düşmanlığını daha da arttırdı. Kabilenin bazı mensupları akrabaları olan Adal ve Kāre kabilelerine giderek onlarla birlikte müslümanlardan öç almak için bir plan hazırladılar. Buna göre Adal ve Kāre, Resûl-i Ekrem'e bir heyet yollayıp kendilerine İslâm'ı öğretecek kimselerin gönderilmesini isteyecekler, bunların bir kısmını Hâlid'in intikamını almak için öldürecek, diğerlerini de Bedir ve Uhud'da yakınları öldürülen Mekkeli müşriklere satacaklardı (Vâkıdî, I, 354). Hâlid'in öldürülmesinden bir ay sonra Adal ve Kāre'den altı yedi kişilik bir heyet Medine'ye geldi. Resûlullah onların isteklerini kabul ederek 4. yılı Safer ayında (Temmuz 625) altı, yedi veya on kişilik bir heyeti kendileriyle birlikte gönderdi. Heyet müslüman olduklarını ilân eden bu kabilelere İslâmiyet'i öğretecek, onlardan zekât toplayacak (Belâzürî, I, 482), ayrıca Mekke yakınlarına kadar giderek Kureyş müşrikleri hakkında bilgi edinecekti (Buhârî, "Meġāzî", 28; Vâkıdî, I, 354).

Mersed b. Ebû Mersed veya Âsım b. Sâbit'in başkanlığındaki heyette Hâlid b. Bükeyr, Hubeyb b. Adî, Zeyd b. Desine, Abdullah b. Târık ve Muattib b. Ubeyd'in bulunduğu kaydedilmektedir (*a.g.e.*, I, 355; İbn Hişâm, III, 124). Mersed b. Ebû Mersed veya Âsım b. Sâbit Seriyyesi adıyla da bilinen ve geceleri yürüyüp gündüzleri gizlenen heyet, Mekke ile Usfân arasında Hüzeyl kabilesine ait Hedâ bölgesinde Recî' suyu yanında konakladığında Lihyânoğulları'ndan 100 kişilik bir birlik tarafından kuşatıldı. Müşrikler bunlara teslim oldukları takdirde kendilerine bir zarar vermeyeceklerini, Mekkeliler'den fidye almak için böyle davrandıklarını söylediler. Ancak onlar bu teklifi kabul etmeyip çarpışmaya girdiler. Mersed, Âsım, Hâlid ve Muattib şehid olunca Hubeyb, Zeyd ve Abdullah öldürülmeyeceklerine dair söz aldıktan sonra çıktıkları tepeden inerek teslim oldular. Mekke'ye götürülmek üzere yola çıkarılan bu üç sahâbîden Abdullah bağlı olduğu ipten kurtulup kılıcını çekerek mücadeleye giriştiyse de taşa tutularak şehid edildi. Hubeyb ile Zeyd, Mekke'ye götürülüp Bedir'de öldürülen yakınlarının intikamını almak isteyen Mekkeliler'e satıldı. Hubeyb ile Zeyd kendilerine yapılan baskılara rağmen İslâmiyet'ten dönmeyi reddettiler ve bir süre Mekke'de hapsedildikten son-

Recî' Vak'ası'nın meydana geldiği yer